

מאמר זה עוסק במספר אתרים לאורך מישור החוף. בדרכנו מצפון לדרום נבקר בחווה נעלמה עם סיפור מרתק, המעניק לנו הזדמנות להכיר אדם מיוחד. נתוודע לסיפורם של שני שירים מוכרים ואהובים, ונבקר בבית שעל גבעה ולצדו קרון רכבת נטוש. נסייר במוזיאון מעניין, ונסיים בחורבה הסמוכה לאצטדיון כדורגל.

חוות חפציבה

ההתחלה

במהלך המאה ה-19 הייתה ארץ ישראל אבן שואבת לאנשי חלומות וטירוף. חלקם משפחות שהיו מאושיות התרבות הארצישראלית, אשר נישאו ביניהן ובכך הפכו לשבט גדול ורחב. מעשיהן השפיעו על החיים בארץ מאותה התקופה ועד לימינו אנו. רשימת המשפחות כוללת את **אולגה** ו**יהושע חנקין**, **אהרן אייזנברג** ו**שבטו**, **השבט של פיינברג-בלקינד**, ועוד.

בראשית המאה ה-20 אדמות הארץ מחולקות בין הערבים לבין הברונים, וקשה מאוד למצוא אדמות לרכישה. **משפחת פיינברג-בלקינד** מעוניינת לרכוש קרקעות, אולם אין כאלו בנמצא (משפחה זו ראויה למאמר בפני עצמו. בין בני המשפחה נכללים מאיר בֶּלְקִינְד - חלוץ הוראת העברית, יהושע חנקין - גואל אדמות העמק, ישראל בלקינד - מייסד תנועת ביל"ו ומייסדה של גדרה, סוניה בלקינד - רופאת הנשים הראשונה בארץ ישראל, ישראל ("לוליק") פיינברג - ממייסדי ראשון לציון חדרה ותל אביב, נחום וילבוש - ממייסדי בית החרושת "שמן", אבשלום פיינברג, איתן בלקינד, ונעמן בלקינד - אנשי ניל"ו).

בתקופה זו, משוחחת אם המשפחה, שפרה, עם בתה הבכורה, אולגה, הלומדת ברוסיה להיות מיילדת, ומנסה לשכנעה לעלות לארץ גם כן. הבת מסרבת פעם אחר פעם, בטענה כי לימודיה עוד נמשכים, אולם למעשה ניהלה רומן עם קצין רוסי. האם הבינה כי זהו אך תירוץ, וכי לא יתכנו לימודים כה ארוכים. היא דרשה מביתה להגיע לארץ על מנת ליילד את אחותה פאני, וזאת בתואנה (השקרית) כי אין מיילדות בארץ. בלית ברירה הסכימה אולגה לעלות ארצה, אך אבוי - לפני הגעתה גילתה כי היא בהריון, ונאלצה לעבור הפלה. הפלה זו תשאיר אותה חשוכת ילדים עד יום מותה.

אולגה (על שמה נקראת שכונת "**גבעת אולגה**" שבחדרה) הגיעה לארץ, הכירה את יהושע חנקין, והשנים נישאו. היא החלה לעבוד כמיילדת מקצועית, ובנתה לעצמה שם של מיילדת בנים-זכרים.

באחד הימים הוזמנה אולגה ליילד במשפחה ערבית, בה נולדו כבר שבע בנות. אך הפלא ופלא – כשיילדה אולגה את הגברת, נולד בן זכר. בתמורה לכך הסכים אבי המשפחה – סלים חורי – אפנדי נוצרי מחיפה, למכור חלק מאדמותיו.

וכך רכש בעלה, **יהושע חנקין**, כ-30,000 דונם - במקום שבו נמצאת היום בין היתר העיר חדרה. לחווה הוחלט לקרוא בשם "חוות חפציבה" בהשראת הפסוק "לא-יאמר לך עוד עזובה, ולא-רצה לא-יאמר עוד שממה, כי לך יקרא חפצי-בה... כי-חפץ ה' בך" (ישעיהו, ס"ב, 4).

בשנת 1906 קנה **אהרן אייזנברג** (ממייסדי המושבה "רחובות") 500 דונם קרקעות מחנקין עבור "**אגודת נטעים**" שהוקמה על ידו, במטרה לייסד באמצעותה חווה חקלאית במקום. בשנתיים הראשונות להקמת החווה, נאלצו הפועלים מחדרה ללכת בכל יום בין שעה לשעתיים לפני ואחרי העבודה. באותה השנה (1908) החלו לבנות במקום בריכת מים, מבני משק, מחסן, אורווה, ורפת לבהמות העבודה. משסיימו להקים את אלה, החלו הפועלים בבניית בית החווה, שהחל כביתן בעל ארבעה חדרים בו יכלו הפועלים להישאר לישון מפעם לפעם.

בשנת 1910 הורחב בניין המשאבות. למקום הובאה משאבת דיזל גדולה על מנת להגביר את תפוקת המים. בחווה זו קיבלו הפועלים הכשרה חקלאית ויצאו להקמת קיבוצים ומושבים, ביניהם **קיבוץ חפציבה** שבעמק חרוד. בשנת 1912 הגיעה החווה לשיא פריחתה, ומספר הפועלים בה עלה ל-60.

בשנת 1913 ישראל בלקינד, איש ביל"ו, הביא לחווה קבוצת יתומים ניצולי פרעות קישיניב, במטרה להקים מוסד חינוכי במקום. ניסיון זה נכשל, והיתומים הועברו למוסד החינוכי "מאיר שפיי" הסמוך לזיכרון יעקב.

בשנים 1914-1918 מתחוללת מלחמת העולם הראשונה. נזק רב נגרם לחווה – המלחמה פוגעת בשיווק התוצרת החקלאית לחו"ל, והשוק המקומי לא יכול היה לקלוט את כל התוצרת. כמו כן שיבשו התורכים את העבודה במקום בכך שהחרימו תוצרת חקלאית וחלק מציד החווה, והציבו תותחים על הגבעה. אם לא די בכך – נזקי הארבה אף הם פגעו במטעי החווה.

כך התנפץ חלומו של אייזנברג, ובעלי מניות רבים ב"אגודת נטעים" לא הצליחו לעמוד בתשלומים. אייזנברג לא התייאש ועם סיום המלחמה ב-1919 החליט לשקם את המקום. הוא לווה כספים רבים ואף ניסה לעניין גורמים פרטיים ברכישת חלקות קרקע, אך המצב המשיך להידרדר ובשנת 1929 פורקה החווה.

בשנת 1932 החליט יהושע חנקין לרכוש מחדש את האדמות שהיו משועבדות ל"בנק אנגלו פלשתינה" (אפ"ק), ולחדש את פעילות החווה באמצעות חברת "הכשרת הישוב" אותה ניהל. הרכישה לא שיפרה את יכולתה של החווה להתקיים, ובתיה ניטשו. בשנת 1938 ניסה חנקין להפוך את המקום לעיר קיט, אך נכשל גם בזאת.

במהלך שנות ה-40 של המאה שימשה החווה כבסיס אימונים לאנשי ההגנה, ולאחר קום המדינה קיימה במקום תנועת "השומר" את מחנות הקיץ שלה.

בשנת 1947 נעשה ניסיון להפוך את המקום לחוות הכשרה של גרעיני התנועה הקיבוצית. אחד מחברי הגרעינים הצעירים היה המשורר נתן יונתן, שאף כתב במקום את השיר "חופים". הניסיון כשל, ובמשך שנים רבות נותר המקום בשיממונו.

בשנים 1945-1948 שימשו מבני המקום את אנשי ההגנה כבסיס אימונים.

חופים הם לפעמים / נתן יונתן

חופים הם לפעמים געגועים לנחל.
ראיתי פעם חוף שנחל עזבו
עם לב שבור של חול ואבן.
והאדם, והאדם
הוא לפעמים גם כן יכול להישאר
נטוש ובלי כוחות
ממש כמו חוף.

גם הצדפים
כמו חופים, כמו הרוח
גם הצדפים הם לפעמים געגועים
לבית שתמיד אהבנו
אשר היה ורק הם
שר לבדו שם את שיריו
כך בין צדפי לבו של האדם
שרים לו נעוריו.

"הנחל הוא נחל חדרה". מסביר יונתן. "ככה זה היה כשראיתי את המקום ב-1943 - חוף שנחל עזבו. הנחל עבר דרך חוות חפציבה לכיוון הים, אבל נמוג בחולות ולא הגיע אליו. הייתי אז בן 20, מדריך בהנהגה הראשית של השומר הצעיר, ושם, בחורשות של חפציבה ליד חדרה, היה אזור המחנות שלנו. המראה הזה, של חוף שהנחל נטש אותו, הוא התמונה הראשונית ממנה צמח השיר".

בשנת 1992 רכשה חברת החשמל את השטח של חוות חפציבה, שהשתרע על 350 דונם, וביצעה שיקום במקום. בנוסף נרתמו למאמץ המועצה לשימור אתרים ועיריית חדרה. במקום הוחל בהקמת מרכז הדרכה ארצי לעובדי חברת החשמל.

בבניין החווה נמצא מוזיאון לתולדת חברת החשמל, ומוזיאון לתולדות חוות חפציבה.

אהרן אייזנברג ושבטו

אהרן נולד ב-14 בנובמבר 1863 בעיירה פינסק. בנם של הרב אברהם משה אייזנברג "**בעל השם**", ורחל. הוא למד אצל טובי המלמדים בעירו, היה מתמיד גדול, ויצא לו שם של "**עילוי**". בגיל 19 נשא אהרן לאישה את בלהה בת יהושע משל, **ממשפחה אמידה וחשובה**. הוא התנה את החתונה בכך שלאחר הנישואין **יעלו לארץ ישראל**. התנאי אכן קיים, ובשנת 1884 דרכו רגליהם על אדמת הארץ. ברדתם לחוף יפו, **קרע אייזנברג את דרכו הרוסי על מנת שלא יוכלו לשוב אל הגולה**.

אייזנברג היה בקי בתורה, אך גם אדם מעשי מאוד, יוזם, מנהיג, ומארגן. הוא פעל לרכישת אדמת דוראן, **ולהקמת מושבה חדשה במקום בשם "רחובות"**. היה חבר תנועת "חיבת ציון", וחבר הוועד הראשון ברחובות. הוא הקדיש את רוב זמנו לעבודות ציבוריות והיה פעיל בכל המוסדות התרבותיים, הכלכליים, והציבוריים. השתתף במשלחת היישוב אל הברון רוטשילד בפריז, ונסע לעתים קרובות אל הממשלה העות'מנית באיסטנבול בענייני היישוב. בימי נציבותו של הרברט סמואל **היה חבר הוועד הזמני ליהודי ארץ ישראל**, והשתתף בוועדה המייצגת להתיישבות על ידי ההנהלה הציונית. הוא אף היה **מראשוני "בני ברית", וממקימי הקרן הקיימת לישראל**.

אייזנברג היה מן הראשונים שהבינו כי הארץ לא תוכל להיבנות ולהתקיים על צדקה בלבד. לשם גיוס הון מחו"ל יסד חברה חקלאית גדולה על בסיס של מניות, במטרה למכור אותן ליהודי התפוצות. בכסף שיגויס תכנן לקנות קרקעות בארץ, ולהכשירן למגורים ולעיבוד חקלאי. זו הייתה "**אגודת נטעים**" שנזכרה לעיל. האגודה נרשמה באופן חוקי באיסטנבול, ומניותיה נמכרו בהצלחה בכל ארצות הגולה. בכספים אלה נקנו חלקות במקומות שונים בארץ, ובהן ניטעו זיתים, שקדים, עצי הדר, ופועלים עבריים רבים למדו חקלאות לפרנסתם.

בלהה, אשתו של אהרן, נהגה למלא מידי יום שישי סלים עם מזונות תוצרת המשק, ולשלוח אותם באמצעות ילדיה אל בתי נזקקים. הייתה לה אף קופת חסכונות שממנה הייתה נותנת "מתן בסתר".

צאצאיו

בן כרמי: הבן הראשון למשפחת אייזנברג, נולד בחודש שבו החל אביו לנטוע כרם, כרמו הראשון – ומכאן שמו. בן כרמי היה בוגר בית הספר למסחר בירושלים, וסיים אקדמיה צבאית באיסטנבול. הוא שירת כקצין בצבא התורכי, ונפל בסיביר במלחמת העולם הראשונה.

אמציה: ממנהלי פיק"א (חברה להתיישבות יהודית בארץ ישראל). נשא לאישה את רונה, ולהם ונולדו שני ילדים.

עובד: היה בין הילדים הראשונים שנולדו ברחובות. לאחר סיום לימודיו בעיר, למד בבית מדרש למורים בירושלים, ועם תום לימודיו חזר לרחובות, ועסק בחקלאות ובפעילות ציבורית. בעת מלחמת העולם הראשונה **ניהל את חוות סג'רה בגליל התחתון**. לאחר מכן עסק בנטיעת כרמים ופרדסים ביהודה. במהלך רוב שנותיו היה איש ציבור ופעלתן. נשא לאישה את מיכל, בתם של יצחק המורה ומרים כהן.

יהושע: התמנה בשלהי מלחמת העולם הראשונה, עם חילופי השלטון, למפקד המשטרה במחוז יפו וסביבותיה מטעם ממשלת המנדט הבריטי. לאחר מכן למד משפטים והיה **לשופט מחוזי, ולמנהל כללי של בתי משפט השלום בארץ**. נשא לאישה את אהובה, ולהם ונולדו שני ילדים.

יהודית: אשת חינוך וסופרת. החלה את עבודתה החינוכית בגן הילדים הראשון ברחובות. חזרה ללמד בסמינר בירושלים בו למדה ולאחר מכן, כשעברה ליפו, לימדה בגימנסיה "הרצליה". היא יצאה להשתלמויות באוניברסיטאות בפריז וז'נבה, וכשחזרה לארץ לימדה ביפו בסמינר לוינסקי, ומאוחר יותר ניהלה את ביה"ס "לדוגמא" שבנוה צדק. היא ובעלה, ד"ר חיים הררי, היו בין מייסדי "אחוזת-בית".

חנה: נשיאת ארגון "בנות ברית" בירושלים. **אשת גד פרומקין - שופט בית המשפט העליון.**

רצועת חוף אחת עם שני שירים

לאחר שהזכרנו את השיר "חופים" של נתן יונתן, זהו המקום להזכיר את שירה של חנה סנש. השיר נכתב בקיבוץ שדות ים הסמוך, המהווה למעשה המשך של אותה רצועת חוף של נתן יונתן.

חנה סנש נולדה בהונגריה בשנת 1921. היא הייתה בתו של בלה סנש, סופר יהודי, שנפטר כשהייתה צעירה. היא למדה בבית ספר הונגרי, וכבר אז הרבתה לעסוק בפעילות חברתית-תרבותית וספורטיבית. בגיל צעיר כתבה ביומנה: **"אינני יודעת אם סיפרתי כבר שהנני ציונית... הכרה ברורה לי שזהו הפתרון היחיד של הבעיה היהודית, והמפעל הנהדר בארץ-ישראל אינו עורבא פרח. אני יודעת שקשה יהיה אבל הכל כדאי"**.

היא עלתה לארץ ב-1939 בהיותה בת 18, והחלה ללמוד בבית הספר החקלאי לבנות בנהלל. לאחר מכן הצטרפה לקיבוץ שדות ים הסמוך לקיסריה, מקום אשר היווה במידה רבה מקור השראה לשירה. היא התגייה לפלמ"ח, ונמנתה עם אנשי יחידת הצנחנים שהוקמה על ידי הבריטים במלחמת העולם השנייה במטרה להילחם בנאצים. לחנה הייתה מטרה נוספת – ליצור קשר עם אמה, אשר נותרה בהונגריה, ולהביאה ארצה.

במרץ 1944 צנחה ביוגוסלביה בשליחות היישוב והמודיעין הבריטי, וביוני באותה השנה חצתה משם את הגבול להונגריה. היא נתפסה על ידי חיילים הונגרים עם מכשיר השידור בידה. למרות שעונתה באכזריות בבית הסוהר בבודפשט, היא לא נשברה. שישה שבועות לאחר מכן החל משפט, בו הודתה כי הגיעה על מנת להציל יהודים. היא הטיחה דברים קשים בשופטים, והביעה בתוקף ובאומץ את דעותיה ואמונתה. היא הוכנסה לתא הנידונים למוות, שם קצין הונגרי הציע לה לבקש חנינה, אך היא סירבה. בשעה שעמדה מול החיילים היורים, היא סירבה לכסות את עיניה. התובע הצבאי הוא שהודיע לאמה של חנה על ההוצאה להורג וכתב: **"אני משתחוה בפני התנהגותה ואומץ הלב שגילתה עד הרגע האחרון. היא הייתה ממש גאה ביהדותה, היא הייתה אישיות יוצאת דופן"**.

חנה סנש הוצאה להורג ב-7 לנובמבר 1944. לאחר מותה נקברה בבית הקברות היהודי בבודפשט, לא הרחק מקבר אביה. כעבור זמן מה קיבלה אמה של חנה פתק שכתבה בתה ימים אחדים לפני ההוצאה להורג: **"אמא אהובה! רק זאת אוכל להגיד לך: מיליוני תודות. וסליחתך אבקש אם אפשר. את לבדך תביני מדוע אין כאן צורך עוד במילים... באהבה אין קץ – בתך"**. עצמותיה הועלו לקבורה בהר הרצל בירושלים ב-1950 ועל שמה נקרא היישוב "יד חנה".

שניים משירה הנודעים הם **"אשרי הגפרור"** ו**"הליכה לקיסריה"**.

הליכה לקיסריה	"יש כוכבים שאורם מגיע ארצה,
אלי, אלי, שלא יגמר לעולם.	רק כאשר הם עצמם אבדו ואינם.
החול והים, רשרוש של המים,	יש אנשים שזיו זכרם מאיר,
ברק השמיים, תפילת האדם.	רק כאשר הם אינם יותר בתוכנו.
החול והים, רשרוש של המים,	אורות אלה – המבהיקים בחשכת הלילה,
ברק השמיים, תפילת האדם	הם שמראים לאדם את הדרך."

בית הראשונים שליד כפר ויתקין

סיפורו של בית הראשונים, המכונה גם **"הבית הגדול"**, הוא סיפור גאולתו של עמק חפר. בתחילת שנות השמונים של המאה ה-19 בנה אנטואן טאיאן את "הבית הגדול" כבית אחוזה. הבית נבנה מאבני כורכר שנחצבו ברכס עליו הוקם. אנטואן חפר באר מדרום-מזרח לבית, נטע פרדס, וזרע חלק מהאדמות – כל זאת בשותפות עם הבדואים המקומיים שהפכו לאריסיו.

הקדמה

לאחר פרסום חוק הקרקעות העות'מאני בשנת 1858, החל בארץ תהליך רכישת שטחי קרקעות גדולים מבעליהם הקודמים, ומהמשלה העות'מאנית. רוכשי הקרקעות היו משפחות סוחרים עשירות מלבנון וממדינות אחרות באזור. חלק מבני משפחות אלו עבר להתגורר ביפו, ומשם ניהל את רכישת הקרקעות.

אנטואן בשארה טאיאן היה אחד מרוכשי הקרקעות בארץ. הוא היה לבנוני מארוני (נוצרי), בן למשפחת סוחרים, שעבר לשכונת עג'מי ביפו. רכישותיו בשטח עמק חפר החלו בשנת 1869, ובשנת 1880 רכש בשטח זה חלקה גדולה – כעשרים אלף דונם.

סך כל רכישותיו בשנים 1869-1894 הסתכם בכ-30,000 דונם, והשטח נקרא על שם משפחתו "ואדי א טאיאן". שם אחר לשטח היה **"ואדי חווארת"**.

בניית "הבית הגדול"

למרות השותפות בהקמת הבית, יחסים עכורים שררו בין טאיאן והבדואים - "הבדואים מררו את חייו, עקרו את הפרדס, סתמו את הבאר ואת חלקו ביבול קפחו".

במשך השנים הסתבכה משפחת טאיאן בעסקיה, לקחה הלוואות גדולות ממשפחה נוצרית אחרת, ומשכנה לטובתה את אדמות ואדי חווארת. ברוב המקורות מצוין כי הסיבה למכירת הקרקעות של משפחת טאיאן לקרן הקיימת לישראל הייתה הסתבכותה הכספית של המשפחה, ותשלומי הריבית הגבוהים ששילמה. בספר "אגודת השומרים" מסופר כי לפני מכירת השטח, נכרה בשנת 1926 או

1927, בעת שהגיע מישראל טאיאן (נכדו של אנטואן) לגבות את חלקו ביבול – התמרדו אריסיו, והנשים גרשוהו מהגורן. ישראל בר, חבר הכפר, מספר כי אחת הנשים אף הכתה אותו. הדבר חרה לו והוא הצהיר בפניהם "אני אבכה לילה אחד, אך אתן תבכינה כל ימיכן", ונשבע כי יותר רגלו לא תדרוך על אדמה זו. כך הועמדו הקרקעות למכירה פומבית, ונקנו ע"י הקרן הקיימת לישראל באמצעות בא כוחה יהושע חנקין.

בסוף שנת 1929 נעשו פעולות ראשונות בואדי חווארת. במושבה חדרה התרכזו קבוצת החלוץ – כ- 20 צעירים – שעמדו לעלות לבית הגדול.

העלייה לואדי חווארת ו"הבית הגדול"

ב-2 בינואר 1930, עלו שבעה בחורים יחד עם שאול קרבל, השומר מטעם הקרן הקיימת, אל "הבית הגדול". בקומת הקרקע היו שני מחסנים ששימשו כאורווה. הבחורים פינו את האבטיחים למרפסת, ושישה מהם השתכנו בחדר. שאר הבחורים המשיכו להתגורר בחדרה, והיו מגיעים מידי בוקר בעגלות לעבודה במתחם.

אחת הפעולות הראשונות שנעשו במקום הייתה הקמת גשר על נחל אלכסנדר, סמוך לשפך הנחל לים. בניית הגשר החלה בדצמבר 1929 והושלמה בחודש ינואר 1930, אך הגשר נסחף לים בשיטפון שהיה בנחל מיד לאחר השלמתו. ב"בית הגדול" נבנתה קומה עליונה למגורים וכך, לאחר כחודשיים-שלושה, השתכנו כל חברי הקבוצה במקום. בנוסף לקומת המגורים שבנו, הקימו בחצר צריפי מטבח ושירותים. מאוחר יותר כשלא הספיק המקום לכולם, הקימו בחצר צריפי מגורים למשפחות (ויתכן שגם אוהלים).

קבוצת עשרים הראשונים מנתה בפועל 19 בחורים רווקים וזוג אחד נשוי. האישה הייתה בהריון, וביום ה-28 באפריל 1930 ילדה את בתה בחדרה. **זו הייתה הבת הראשונה שנולדה למתיישבים היהודים בעמק חפר.**

הבאר שחפר טאיאן הייתה סתומה, ועל כן הובאו המים מפרדס הגדוד ומנתניה בחביות על גבי עגלות, או בפחים על גבי חמורים. רק כעבור עשרה חודשים נוקתה הבאר, והותקנה בה משאבה. כמו כן נבנתה בריכת מים קטנה מעל הכניסה המזרחית לקומה העליונה. המים הורמו בעזרת המשאבה לבריכה, וממנה זרמו מטה לברזים. באר זו **מתופעלת כיום על ידי תושבי גבעת שפירא, באמצעות משאבה חשמלית מודרנית.**

בסוף שנת 1930 ובמהלך שנת 1931 הצטרפו לעשרים החברים הראשונים שנים עשר נוספים. החברים במקום עסקו בעבודות שונות: חפירת תעלות ניקוז לייבוש הביצות, שמירה, בנין, תחבורה, עיבוד השטחים, טרקטוריסטים, עגלונים, "גמלצ'יקים", נטיעת אקליפטוסים בגבולות ואדי חווארת, הקמת משתלות של שתילי הדרים, עבודה בפרדסים הצעירים בסביבה, ועוד. בעבודות המטבח, שירותים, ניקיון וכו' הועסקו בחורות חלוצות מ"משק הפועלות" שבחדרה, אשר היו מתחלפות מידי פעם בפעם. חלקן אף התחתנו עם הרווקים תושבי ה"בית הגדול".

בשנת 1932, בתחילת חודש מאי, יצאה קריאה לחברי הארגונים בעלי משפחות, שהיו מפוזרים במקומות רבים ברחבי הארץ, לעלות למקום. החברים החדשים שהגיעו, משני ארגונים שונים, הקימו "שכונת צריפים" זמנית. בסוף דצמבר 1932 מנתה השכונה כשמונים משפחות, ולהן כשבעים ילדים בגילאים שונים. המתיישבים החדשים הקימו מוסדות ציבוריים לשירותם. שתי צרכניות (אחת לכל ארגון) פעלו ב"בית הקטן" – מבנה האבן בפינה הדרום-מערבית של ה"בית הגדול". מרפאה זמנית הוקמה בצריף שבשכונה.

בדצמבר 1932 הוקם בית הספר לילדים שבמקום, שכלל 5 כיתות ובהם 28 תלמידים ושתי מורות. מבנה בית הספר היה צריף גדול שהתקבל במתנה מקבוצת החוצבים בעתלית.

חלק מהחברים הביאו עמם פרה או שתיים כבסיס לרפת שתוקם ב"נקודת הקבע". הדבר אפשר להסב צריף קטן למחלבה, שריכזה את עודפי החלב שהניבו הפרות במקום – כ-50-60 ליטר ביום. במחלבה עיבדו את החלב לתוצרתו (גבינות), ואותה שיווקו בעיקר בנתניה.

מדרום-מזרח ל"בית הגדול" הוקם מפעל קטן לייצור צינורות בטון. הצינורות נועדו להשקיית הפרדסים שניטעו באותן שנים בשטחי הכפר ובפרדסי "חרות אמריקה ב" (כיום "בית חרות"). הפרדסים הושקו בהצפה בשיטה הקליפורנית, בלחץ מים נמוך.

רבים מן החברים עבדו תחילה בעיקר בעבודות חוץ בפרדסי "יכין", ה"גואל", ונתניה. כמו כן, גידלו שתילי הדורים למכירה ועבדו בבניין באזור.

המעבר ל"נקודת הקבע" בכפר ויתקין

בקיץ 1932 ותחילת שנת 1933 נעשו ההכנות לעליה ל"נקודת הקבע" בכפר ויתקין. המגרשים והרחובות סומנו, והונחה צנרת מים מהבאר למגדל המים, וממגדל המים לכל הרחובות הכפר. בשנים 1933-1934 נבנה בניין המרפאה הראשון.

ב-7 באפריל 1933, לפני חג הפסח, החלו להעביר את הצריפים מהשכונה הזמנית למגרשי הקבע. הצריפים הועברו אחד-אחד בשלמותם. עם העברת הצריפים ל"נקודת הקבע" עברו לכפר גם הרווקים שגרו ב"בית הגדול".

בשנת 1936, בחודשים פברואר עד יולי, התגוררו ב"בית הגדול" ארבעת המתיישבים הראשונים של **מושב "ביתן אהרן"**, עד שעברו לבתי הקבע שנבנו בנקודה. כנראה שבאותה שנה הקימה ה"הגנה" **בסיס אימונים ב"בית הגדול"**. בבית נערכו קורסים שונים של מפקדי כיתות, מפקדי מחלקות, מפקדי אזור, קורסי נשק, מדריכי נשק, קורס פו"ש (פלוגות שדה), ועוד.

תקופות ארוכות עמד "הבית הגדול" ריק, שומם, ומוזנח. מידי פעם הוא נמסר לאדם או גוף, אשר ניסו להפעילו בצורות שונות ומגוונות. בשנים 1973-1974 ישב במקום צייר שכינויו "שליפקע" (שזיף בלעז) שהגיע מקיבוץ מנרה. הוא הקים במקום סטודיו, אותו עזב לאחר שנתיים.

בשנות השמונים הוקמה במקום מסעדה ומרכז בידור על-ידי תושב בת-חן, שלמה קריבינסקי (בן הכפר), אשר הפעילו מספר שנים.

בשנות התשעים פעל במקום מרכז לאומנויות "בוסתן" – בניהולם של זאב ומיקי מרין מנתניה.

לאחרונה עבר הבית שיפוץ יסודי והוא מופעל באמצעות יזמים פרטיים. במקום מתקיימת פעילות תרבותית ענפה והוא משמש כמרכז אירועים וכנסים.

קרן הרכבת במתחם

סמוך ל"בית הגדול" בביתן אהרן מוצב מספר שנים קרון רכבת ישן נושן. הקרון במקורו היה קרון צבאי בריטי שנבנה לפני מלחמת העולם הראשונה, הוסב במהלך המלחמה לקרון אמבולנס, ומאוחר יותר לקרון נוסעים בשירות האימפריה הבריטית. עקב מחסור בקרונות מפוארים ("קרונות טרקלין") הוסב פעם נוספת לקרון מפואר, וניתן לו המספר 95.

הקרון היה אחד משלושה קרונות דומים בא"י ("אחיו", 98, מוצג לראווה במוזיאון הרכבת שבחיפה). הוא נבנה בהידור פנימי רב הכולל כורסאות מרופדות, רהיטי מהגוני יוקרתיים, ואבזור עשיר, אולם מעט מכל אלו שרד עד ימינו.

הקרון שימש את **המלכה אליזבת בנסיעותיה לא"י ומצרים**. לאחר שהועבר לרכבת ישראל שימש את **"הזקן"**, **הלא הוא דוד בן-גוריון**, בנסיעתו הראשונה לירושלים לאחר הקמת מדינת ישראל. בקרון זה זכו לנסוע אישים נוספים כולל הקיסר האתיופי, בעת ביקורו בארץ.

הקרן שימש בשרות רכבת ישראל עד שנות השבעים, אז נמכר לקבלן שהשתמש בקרן כמשרד ניח, כמחסן, ואף כקרן מגורי פועלים בהקמת מחנות צבא בנגב. בשנת 2003 נרכש ע"י מפעילי "הבית הגדול" באותה עת, מתוך כוונה לשמרו (למרות שהיה במצב לא רע), ולהפכו למרכז מבקרים אזורי בשיתוף מועצה אזורית עמק חפר, רשות הטבע והגנים, וגופים אחרים. לאחר שימור ראשוני שכלל ניקוי חול וצביעה ראשונית, נתקעה היוזמה הברוכה. כך נותר הקרן, משומר חלקית, ומשמש כיום כמחסן למסעדה הפועלת ב"בית הגדול".

בית הגדודים

"בית הגדודים" הוא מוזיאון הממוקם במושב "אביחיל". המוזיאון מנציח את סיפורם של הגדודים העבריים בצבא הבריטי במלחמת העולם הראשונה, ואת ההתנדבות היהודית לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה.

ראשיתו של רעיון הגדודים העבריים בפנייה של ז'בוטינסקי ויוסף טרומפלדור לבריטים במצרים, בהצעה להקים גדוד יהודי שישחרר את ארץ ישראל. כתוצאה מיזמה זו הוקם במרץ 1915 "גדוד נהגי הפרדות", בפיקודו של האירי לויטננט-קולונל ג'והן פטרסון, וסגנו יוסף טרומפלדור. גדוד זה לחם בגליפולי, הסמוכה לאיסטנבול, בין אפריל 1915 לינואר 1916, ופורק במאי 1916.

לאחר פירוק גדוד זה הוקמו שלושה גדודים עבריים נוספים: הגדוד ה-38 (הגדוד הלונדוני) בפיקוד פטרסון, הגדוד ה-39 (הגדוד האמריקאי) בפיקוד הקולונל אליעזר מרגולין, והגדוד ה-40 (הגדוד הארץ-ישראלי), תחילה בפיקוד לויטננט-קולונל פרדריק סמואל, ולאחריו לויטננט-קולונל מ.פ. סקוט.

הגדודים שותפו בלחימה בארץ ישראל רק לקראת סיומה. הם זכו לשחרר את עברי הירדן, ולהילחם בהרי הגלעד. בסוף המלחמה אוחדו שלושת הגדודים ל"גדוד הראשון ליהודה" – חיל מצב שנשאר בארץ בפיקודו של מרגולין.

עם פרוץ מאורעות תרפ"א, סייעו חיילי הגדודים ליישוב העברי חסר המגן. כתוצאה מכך פוזר הגדוד, שמנה בשיא כוחו 5,000 לוחמים, והיה למעשה הצבא העברי הראשון מאז מרד בר כוכבא. בין לוחמי ומפקדי הגדודים שירתו לא מעט מדמויות המפתח של הציונות במאבק להקמת מדינת ישראל, כולל יצחק בן צבי, דוד בן-גוריון, ברל כצנלסון, ואחרים.

בשנת 1932 הוקם מושב אביחיל בידי יוצאי הגדודים, ועם קום המדינה החלה היוזמה להנצחת מורשת הגדודים במקום. בשנת 1957 הונחה אבן הפינה למוזיאון "בית הגדודים", שתוכנן בידי

האדריכל נתן גולני ורעייתו המהנדסת חנה גולני, בייעוץ האדריכל פרופסור יוחנן רטנר. המימון להקמת המוזיאון הגיע בעיקר מיוצאי הגדודים בארה"ב. בשנת 2009 נחנכה במוזיאון תערוכה המנציחה את ההתנדבות היהודית לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה, ומוקדשת ללמעלה מ-30 אלף בני היישוב היהודי בארץ שהתנדבו לצבא הבריטי במהלך המלחמה.

ביארת חנון - החורבה בסמוך לאצטדיון הכדורגל בנתניה

אחד האתרים הבולטים לעין באזור נתניה הוא "ביארת חנון". האתר נראה היטב בטיסה מעל האזור, ואף ניתן להבחין בו בנסיעה מדרום לצפון בכביש החוף החדש – דרומית-מערבית לאצטדיון נתניה. "ביארת חנון" הינו המבנה הגדול והמרשים ביותר שהשתמר בצורה מדהימה באזור **האחוזה של משפחת חנון**. המקום שימש כמבנה מגורים וחווה חקלאית של המשפחה. בכל התכתובות והרישומים הפורמאליים מכונה האתר "בירכת חנון", כפי שנקרא האזור בעבר.

המונח "בירכה" מתייחס בגיאוגרפיה הערבית של ארץ ישראל לבריכות בתוך הכפר, או לבריכות עונתיות טבעיות ("שלוליות חורף"). מדרום לאתר אכן הייתה בריכה טבעית גדולה שנקראה "**בירכת חנון**".

"ביארה" בערבית נגזרת מן המילה 'ביר' שמשמעותה באר. עם השנים, ובעיקר עם התפתחות ענף הפרדסנות בארץ ישראל, השתרש המושג "ביארת חנון" כמייצג את הבאר שנבנתה בשטח הפרדס, בית המגורים, בית האחוזה שהתפתח ממנו, וכן את הפרדס עצמו. שלבים אלה מיוצגים היטב גם באתר זה. לכן נהוג לקרוא למבנה זה בשם "**ביארת חנון**".

באתר היו מספר שלבי בנייה רבים בפרק זמן קצר יחסית, למן סוף המאה ה-19 ועד לסוף תקופת המנדט – תקופה של כשבעים שנה.

קישור לסרטון: [לחץ כאן](#)
להורדת המסלול בפורמט Google Earth: [לחץ כאן](#)
להורדת המסלול בפורמט עמוד ענן: [לחץ כאן](#)
להורדת המסלול בפורמט gpx: [לחץ כאן](#)
למזג אויר במנחת: [לחץ כאן](#)
למפת Googel Maps: [לחץ כאן](#)

תודות :
לאורי הרטמן על העריכה.
ליאנה מרקשייד הט"יסת .
עד הפעם הבאה- נתראה!!!
אבי הרטמן